

TÜRKMEN EFSANELERİNDE VATANA İHANET VE CEZASI

Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN¹, Cihan Barış BAŞARAN²

ÖZ

Halk edebiyatının önemli türlerinden olan ve halk inançları ile halk dininin yansıtıldığı türlerin başında gelen efsaneler; geçmişten günümüze kültür aktarımını sağlayan, kuşaklar arası bağlantı kuran, kültürel yapının anlaşılmasına katkıda bulunan edebî yaratmalardır. Efsanelerin tür özelliklerinin belirlenmesi bakımından en önemli unsurlardan birisi de işlevleridir. Çünkü bütün halk bilimi ürünleri toplumsal yapı içerisinde belli bir işleve sahiptir, özellikle de kültürel devamlılığı sağlamada önemli bir rolü üstlenirler. Türkmen efsaneleri de halkın dünya görüşünü, gelenek-göreneklerini, ahlaki anlayışını genç kuşaklara öğütlemek, gelecek nesillere aktarmak işlevlerini üstlenir. Bütün Türk topluluklarında olduğu gibi Türkmenlerde de “Vatan” kutsal bir hazinedir; onu korumak, bekâsını sağlamak her bireyin aslı vazifesidir. Aksi durumlarda ise birey en ağır şekilde cezalandırılır. Efsane metinleri de toplumun birer aynası mahiyetinde olduğu için bu cezalar en açık şekliyle metinlerde karşımıza çıkar ve gelecek nesillere vatan sevgisi aşılanmaya çalışılır. Bu çalışmamızda vatana ihanetin ve sonucunda uğranan cezanın yer aldığı üç Türkmen efsanesi motifleri ve işlevleri açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen, efsane, vatan, ihanet, ceza

Erol Çalışkan, Şerife Seher; Başaran, Cihan Barış. “Türkmen Efsanelerinde Vatana İhanet ve Cezası”. *idil* 6.34 (2017): 1715-1733.

Erol Çalışkan, Ş. S.; Başaran, C. B. (2017). Türkmen Efsanelerinde Vatana İhanet ve Cezası. *idil*, 6 (34), s. 1715-1733.

¹Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serol(at)bartin.edu.tr

²Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cbasaran(at)bartin.edu.tr

TREASON AND PUNISHMENT IN TURKMEN LEGENDS

ABSTRACT

Legends, which is the one of the important genres of folk literature; also a leading genre that reflects folk believes and religions, are literary creations which allow the cultural transfer from past to present-day, makes connection among the generations, and contributes understanding cultural structure. One of the most important components for clarifying the genre specialties of legends is their functions. Because all of the folklore products have a certain function inside the social structure, especially they take an important role in providing cultural continuity. Turkmen legends also undertake the functions such as advising and transferring the folk's world view, customs, and perception of morality to younger generations. Like all Turkish communities, Turkmen consider "homeland" as a holy treasure; protecting it and providing its permanence are the fundamental duties of every individual. Otherwise, individual gets punished funereally. Due to the fact that legend texts are considered as a mirror to community, those punishments appear in texts in the clearest way, and it is tried to instill patriotism into future generations. In this work of us, three Turkmen legends, which include treason and punishment as a result, will be analyzed regarding their motives and functions.

Keywords: Turkmen, legend, homeland, treason, punishment

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin medeniyet ve kültür merkezlerinden birisi olan Türkmenistan, Hazar denizinin doğu sahilinden Ceyhun ırmağı kıyılarına, güneyde Kopel dağından kuzeydeki Kazakistan ovası ile Karakalpak vahasına ve Özbekistan Cumhuriyeti'nin Harezmi eyaletine kadar uzanmaktadır (Kunos, 2001: 140). Asırlar boyu çeşitli milletlerin saldırılarına maruz kalmış olan bu bölge, Türk kültürünün oluşması ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Her millet sahip olduğu tarihi, inancı, düşünce sistemini, acılarını, sevinçlerini sözlü kültür ürünlerine yansıtır.

Halk biliminin en önemli malzemesini oluşturan sözlü kültür ürünleri ait olduğu toplumun değer yargılarını, dünyayı algılayış şekillerini, doğru ve yanlış kavramlarına bakış açılarını ortaya çıkarması bakımından son derece önemli bir yere sahiptir.

Kültür; insanların biyolojik ihtiyaçlarının dışındaki doyular ve doyumsuzluklarının şekillendirdiği, toplumun öğrenme yoluyla kazandığı maddi-manevi birikiminin, değerlerinin, yönelimlerinin, duyu ve düşünce dünyalarının, sosyal davranışlarının, teknolojilerinin ve sanatlarının tamamını ifade eden yaratmalar bütünüdür (Çobanoğlu, 1999:2). Günümüzde kültür denilince bir toplumun her türlü kendini ifade etme biçimi, hayat tarzının bütünü anlaşılmaktadır. Bir toplumun yüzyıllar içinde edindiği her türlü bilgi birikimi ve deneyimi de gelenek ve sözlü kültür ürünleri ile nesilden nesile taşınır.

Kültür bilimcilere göre kültürün görevi esasen iletişimi sağlamaktır. İnsanların, yazı, matbaa, elektronik gibi ses ve sözü mekâna bağlayan teknolojiler kullanılmaksızın yüz yüze iletişim kurdukları ortama sözlü kültür ortamı adı verilir. (Çobanoğlu, 2000: 124). Sözlü kültür canlı iletişime dayalıdır. Bir toplumun dünya görüşünü, inançlarını, tasarım gücünü, algılama, yorumlama ve yargılama yeteneğini, edebi ve estetik zevkini ortaya koyan halk kültürü ürünleri, sözlü kültür ortamında yaratılır, yaşatılır ve aktarılır (Görkem, 2000: 4).

Sözlü kültür ortamında yaratılan, yaşatılan ve aktarılan halk kültürü ürünlerinden biri de efsanelerdir. Bu nedenle sözlü kültür ortamına ait bütün özellikler efsaneleri de etkiler. Sözlü kültürden beslenen efsaneler, bağlı bulunduğu kültüre ait değerleri ve ahlak anlayışını yansıtır. Toplumsal yapının korunması, değerlerin aktarılması, kuralların öğretilmesi gibi işlevsel özelliklere sahip olması yanında, içerdiği motifler nedeniyle sanatsal birer anlatma olma özelliği de taşırlar.

Türkmenistan Türklerinin sosyal hayatını ve kültürel özelliklerini en iyi yansıtan türlerin başında da efsaneler gelmektedir. Efsaneler, geçmişle bugün arasında kültür aktarımını sağlayan, kuşaklar arası bağlantı kuran, kültürel yapının anlaşılmasına katkıda bulunan edebi yaratmalardan ve araçlardan biridir. Türkmen efsanelerinin çok zengin bir içeriğe sahip olduğu ve sosyal hayatın her alanına temas ettiği görülmektedir. Türkmen efsanelerinde genel olarak Türkmen sosyal ve kültürel yapısıyla ilgili konular, Türkmen toplumunun kurum ve kurallarını korumak ve vatani her şeyin üstünde tutmak amacıyla örnek verilen cezalandırmalar ve başa gelen kötü olaylar önemli bir yer teşkil eder.

Tarihi-Coğrafi Fin Yöntemi'nin en önemli temsilcilerinden olan ve motif konusunda hazırladığı "The Motif Index of Folk Literature" (Thompson, 1955-1958) adlı eseri ile dünyaca tanınan Stith Thompson motifi; "Motif bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir var oluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur, görülmemişlik ve çarpıcılık özelliklerine sahip olmak zorundadır" (Ekici, 1998: 25-34) şeklinde açıklar. Thompson eserinde 23 ana başlık altında topladığı motifleri, kendi aralarında da alt başlıklara ayırmıştır. Halk bilimciler arasında "Motif Index" olarak adlandırılan bu örnek çalışmanın ilk beş cildinde konular sıralanmış, altıncı cildinde ise alfabetik indeks verilmiştir. (Diykanbayeva, 2004: 124-125).

Biz de bu çalışmamızda seçtiğimiz üç Türkmen efsanesindeki motifleri, Stith Thompson'un "The Motif Index of Folk Literature" (Halk Edebiyatının Motif İndeksi) adlı eserine göre incelemeye çalıştık. Motifler, Stith Thompson'un oluşturduğu sisteme göre verilmiş olup, şu ana başlıklara göre sıralanmış ve değerlendirilmiştir:

- A. Mitolojik Motifler
- B. Hayvanlar
- C. Yasak
- D. Sihir
- E. Ölüm
- F. Harikuladelikler
- G. Devler
- H. İmtihanlar
- J. Akıllılar Ve Aptallar
- K. Aldatma
- L. Kaderin Ters Dönmesi
- M. Geleceğin Tayini
- N. Şans Ve Kader
- P. Cemiyet
- Q. Mükâfatlar Ve Cezalar

- R. Esirler Ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Evlilik
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motif Grupları

Türkmen efsanelerinde yer alan motiflerin tespiti ve değerlendirilmesi, söz konusu efsanelerin üstlendikleri işlevleri belirlememize yardımcı olacağı gibi, ait olduğu toplumun bakış açısını, değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini, hayat tarzını ortaya koymamıza da yardımcı olacaktır. Biz de Türkmen toplumunun vatan algısını ortaya koyabilmek için özellikle ceza motifi hakkında değerlendirme yapmayı ve bu motifi barındıran efsanelerden hareketle kullanılan cezalandırma motifinin, dolayısıyla da anlatının işlevini belirlemeye çalıştık.

Efsane Türü ve Ceza Motifi

Tür tanımı yapılırken dikkate almamız gereken dört unsur (yapı, içerik, işlev ve bağlam) göz önünde bulundurarak efsane türünü tanımlayacak olursak, efsane; kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, sabit biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile herhangi bir yerde ve zamanda, herhangi bir kişi tarafından anlatılabilen; konularını olağan ya da olağanüstü varlık ve olaylardan alan; eğitmek, ders vermek, açıklama getirmek gibi işlevler üstlenen; mitolojik, tarihî, dinî ve sosyal hayata dair unsurlar içeren; dinleyici tarafından gerçek ve kutsal olduğuna inanılan; sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatı türüdür.

Bütün halk bilimi ürünleri toplumsal yapı içerisinde belli bir işleve sahiptir, özellikle de kültürel devamlılığı sağlamada önemli bir rolü üstlenirler. Halk bilimi ürünleri kültür kurumlarının aktarılmasında ve güçlendirilmesinde ve bireylerin onlara uymasında hayati bir rol oynar (Çobanoğlu, 2003: 63). Fonksiyon teorisini sosyal bilimlere uyarlayan Amerikalı araştırmacı Radcliffe Brown bu konuda şunları söyler:

Toplumun işleyişi, çok parçalı bir makinenin çalışmasına benzer. En küçük vidanın bile makinenin çalışmasına katkısı olması gibi, her sosyal hareketin, her geleneğin, her sosyal normun da toplumun düzenli olmasına katkısı vardır. Toplumda fonksiyonelliği bulunmayan kurumlar, yok olmaya mahkumdur. Bu anlamda efsane, destan, masal, hikaye, fıkra, türkü gibi halk edebiyatı ürünleri, sahip

oldukları gelenek taşıyıcılığı, eğitime, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengeleme, bir düşünceyi destekleme, sosyal eleştiri ve denetim mekanizması, dikkat çekme, az sözle çok şey anlatma, son sözü söyleme, kıssadan hisse kapma, gerilimleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme ve rahatlatma fonksiyonlarıyla sosyal yapının güçlü tutulmasında çok önemli görevler yüklenmektedir. (Eker, 2005: 316).

Türkmenistan’da Türkmen efsane araştırmalarının önde gelen isimlerinden biri Amanmırat Baymıradov’dur. Baymıradov, 1975 yılında, “Türkmen Halk Rovayatlari” (Baymıradov, 1975) adıyla bir doktora çalışması hazırlamış ve efsane konusunda kapsamlı bilgiler vermiştir. Türkmen efsaneleriyle ilgili önemli çalışmaları bulunan araştırmacının, 1982’de çıkardığı “İstoriçeskaya Evolyutsiya Turkmenskoy Folklornoy Prozi (Türkmen Folklor Nesrinin Tarihi Gelişimi)” (Baymıradov, 1982) adlı eseri, hem içinde bulundurduğu 57 Türkmen efsane metni hem de efsane türünün tanımı, tasnifi ve diğer türlerle münasebeti açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmesi açısından son derece önemli bir kaynaktır. Türkmen efsaneleriyle ilgili olarak ulaşabildiğimiz kaynaklar genellikle metin yayını şeklinde olup, araştırmacılar efsane türünün tanımı, tasnifi ve tarihi gelişimi hakkında ayrıntılı bir inceleme yapmamışlardır. Baymıradov’un eseri bu açıdan önemlidir.

Türkmen efsanelerinde yer alan motiflerin tespiti ve değerlendirilmesi ait olduğu toplumun kültür yapısını ortaya çıkarmamızda, gelenek ve inançlarını görmemizde bize yardımcı olacak, özellikle de kutsal kabul ettikleri değerleri daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Türkmen efsanelerinde sıkça rastladığımız “Mükâfatlar ve Cezalar (Q)” genel başlıklı motif grubu çoğunlukla “Mükâfatlandırılmış İşler (Q10-Q99)” ve “Cezalandırılmış İşler (Q200-Q399)” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de “Öldürerek Cezalandırma (Q211)” motifi, toplumun bütünlüğünü bozan, ahlak kurallarını yıkan, vatana ihanet eden kişilerin cezalandırılmasında görülmektedir.

“Lanet Taşı” adlı efsanede Merv şehrinin yıkılmasına sebep olan iki hain kadın toprağa gömülür ve her gelenin üstlerine taş atması istenir. “Maşat Misserian” adlı efsanede ise iki namert kardeşin düşman askerinin yurtlarına nasıl girmesine sebep oldukları anlatılır. Halk, bu iki namert kardeş hiç unutulmasın diye düşman askerinin yağmaladığı ve dümdüz ettiği ovaya onların adını verir. “Baykuş” adlı efsanede “Bayoğlu” adında bir oğlun ailesine ve köyüne ihanet etmesi üzerine annesinin beddua etmesi ile baykuşa dönüşmesi konu edinilir. Efsanede ayrıca bugün de yaygın olan bir inanışa yani bu kuşun talihsizlik, felaket getirdiğine, evlerin çatı katlarında barındığına değinilir. İnsanlar baykuşun gece ötmesinden ve bakışlarından rahatsız

oldukları için onu evlerinden, çatılarından kovarlar. Bu efsanede de ihanetin toplumda nasıl algılandığını ve gerekli en ağır cezayı hak ettiğini açık bir şekilde görmekteyiz.

Görüldüğü gibi, toplumsal yapıyı ve düzeni korumak amacıyla efsanelerde cezalandırma motifleri kullanılmıştır. Bu cezalar bazen öldürmek iken bazen de yukarıda da bahsettiğimiz gibi, dönüşüm şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Vatana ihanet eden gencin baykuşa dönüşmesi gibi kötü davranışları yasaklayan efsanelerde ceza, bir hayvana ya da nesneye dönüşmek olmuştur.

Türkmen efsanelerinde genel olarak insan, ya “cezalandırılmak” ya da “içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak” için herhangi bir varlığa dönüşür. Kötü işler yapan ya da toplumun genel ahlak anlayışına ters davranan kişiler genellikle kudret ya da veli bir kişinin bedduasına maruz kalır. Bu beddua sonucunda da ceza olarak kişi ya bir hayvana ya da herhangi bir nesneye dönüşmektedir.

Bu tür cezalandırmalar sosyal ve kültürel meşruluğunun yanı sıra aslında kaynağını tabiatüstü güçlere dayayarak değerlerin güçlenmesine neden olmaktadır (Çobanoğlu, 2003: 64). Ancak bazen bu dönüşümler bir ceza değil bir mükâfat hükmünde karşımıza çıkar. Kişi içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için Allah’a dua eder ve herhangi bir hayvana (özellikle de kuşa) ya da herhangi bir nesneye dönüşebilir.

Türk dünyası efsanelerindeki değişme motifi üzerine çalışan Metin Ergun’a göre; dönüşme, dilekte bulunanın isteğiyle yani dua neticesinde olmuşsa insanın dönüştüğü hayvan halk tarafından sevilir ve hatta bu tip hayvanların yenmesi ve avlanması yasaktır. Bunun aksine değişme, bir insanın hatalı davranışlarının cezalandırılması amacıyla mağdur tarafın bedduası sonucu gerçekleşmişse insanın dönüştüğü hayvan sevilmez ve uğursuz sayılır (Ergun, 1997: 179). Türkmen efsanelerinden “Baykuş” efsanesi cezalandırma sonucu dönüşüme ve söz konusu hayvanın halk tarafından lanetlenip, uğursuz sayılmasına örnektir.

Lanet Taşı (Merv’in Yıkılışı) Adlı Efsanenin Motifleri

Ölüm (E): O iki dedikoducu kadını Sultan Sencer’in kubbesinin yanında toprağa gömmüşler. Oraya gelen herkese tümseklere lanet taşı atın demişler.

Akıllılar ve Aptallar (J); Akıllı ve Akılsız Davranışlar (J200-J1099): Tüli Han'ın ajanlarının kendilerini dinlediğini fark etmeyen dedikoducu kadınlar Merv'in yıkılması için gerekeni söylerler.

Zekilik (J1100-J1699); Zeki İnsanlar ve Hareketleri (J1100-J1249); Akıllı Adamlar (J1110): Hanın danışmanı esrar bağımlısı Li Tui Po esrardan keyfini alır ve hanın huzuruna çıkar; “Yeryüzünün ar namusu Tüli Han, bir kaşık kanımı geçerseniz (beni öldürmezseniz) sadık kulunuz bir nasihat verecek. Horasan'ın merkezine en vefalı ajanlarınızı gönderin. Onların biri derviş olsun, biri dilenci olsun, biri özürlü olsun. Onlar it gibi gezerler, dövülürler, kovulurlar, aç susuz olup sert deriyi çiğnerler. Ama duyarlar, dinlerler, görürler. Bize de bu lazım. Ayın yüzünde de leke var, demek ki onların da bir yerinde zayıf noktası vardır. Onu öğren. Oradan vurduğun zaman onları ele geçirirsin. Senin keçe çizmen o mahlûkların kara başını ezer” diye akıl verir ve bu akıl sayesinde Merv şehri ele geçirilir.

Aldatmalar (K); Kadere Bağlı Aldatmalar (K800-K999); Hileli Oyunlar (K850): Tüli Han danışmanının verdiği nasihati uygun bulur ve boyunları kabaklı dervişler, bulanık gözlü dilenciler büyük şehre girerler.

Yalan Söyleyerek Aldatmalar (K1700-K2099); Tebdil-i Kıyafet veya Hayal Şeklinde Aldatma (K1800-K1899); Hile ile Kıyafet Değiştirme (K1810): Tüli Han'ın üç ajanı derviş, dilenci ve özürlü kılığında Merv şehrine girerler ve Türkmenlerin zayıf yönlerini öğrenirler.

Alçaklar ve İhanet Edenler (K2200-K2299): Merv'in korkak, gayretsiz veziri Beh-al-Mülk şehri terk edip kaçar. O, Moğolların önüne düşüp beklenmedik taraftan şehre girmeyi planlar. “Mert bir kere ölür, namert bin kere ölür” demişler. Çok ölçüp biçtikten sonra hain vezir ilk planından vazgeçmek zorunda kalır. Çünkü nasıl olsa kendi canını kurtaramayacaktır. Şehri koruyanların eline ilk düşecek kendisidir. Bunu anladıktan sonra o başka bir yol arar. Kendisi gibi dönemleri toplar ve Merv'e bir elçi gönderir. Elçinin eline bir mektup verir. Mektuba şu sözleri yazar: “Her şeyin bir miktarı vardır. Fazla direnmeyin. Çöpte çörde sayı var. Sizin üstünüz gelen askerde ise sayı yok. Onlar sizin yurdunuzda yel estirirler. En iyisi teslim olun da başınızı kurtarın.” Bu hainlik şehri koruyanların zoruna gider. Onlar dönemleri yakalayıp, onların leşini kalenin dışındaki aç itlere verirler.

Hain Yaşlı Kadın (K2293): Tüccarın yaşlı karısı dedikodu yaptığı sırada söyledikleri Tüli Han'ın kulağına gider ve Merv'in yıkılması için lazım gelen yolu öğrenmiş olur.

Geleceğin Tayini (M); Hükümler ve Kararlar (M0-M99): O iki hain, dedikoducu kadını Sultan Sencer'in kubbesinin yanında toprağa gömmüşler. Oraya gelen herkese tümseklere lanet taşı atın demişler. Şimdi baksanız buralarda taş göremezsiniz. Buralara gelip giden kişi kendi yurdundan kendisiyle beraber taş getirmeye mecbur kalmışlardır.

Cemiyet (P); Krallık ve Asilzadelik (P0-P99); Padişah (P10): Eski devirlerde Cengiz Han, Horasan'a doğru gelmiş. Bağlı, bahçeli, devranlı Merv'in temiz semasını kurşun gibi ağır bulutlar kaplamış... O gece han, barajı yıkın diye buyruk vermiş. Murgap Nehri şehri zapt etmiş. Tüli Han, eski Horasan'ın güzel şehrini harabeye dönüştürmüş.

Diğer Sosyal Kurumlar (P100-P199); Kralın Vezirleri (P110): Merv'in korkak, gayretsiz veziri Beh-al-Mülk şehri terk edip kaçır.

İşler ve Meslekler (P400-P499); Asker (P461): Düşman ne kadar uğraşsa da Merv onların toynağını kırar. Erler sıkı bir şekilde tutunurlar. Onlara yenilmek yoktur.

Elçi (P...): Hain vezir Beh-al-Mülk, kendisi gibi dönekeleleri toplar ve Merv'e bir elçi gönderir.

Mükâfatlar ve Cezalar (Q); Cezalandırılmış İşler (Q200-Q399); Öldürerek Cezalandırma (Q211): Merv şehrine ihanet eden iki kadını toprağa gömerler ve oraya gelen herkesten tümseklere lanet taşı atmalarını isterler.

Anormal Zulümler (S); Korkunç Katliamlar veya Sakat Etmeler (S100-S199); Öldürmeler (S110): Bu hainlik şehri koruyanların zoruna gitmiş. Onlar dönekeleleri yakalamışlar, onların leşini kalenin dışındaki aç itlere vermişler... Merv'in yoluna baş koyan ajanların, elçilerin sayısı yokmuş. Nasıl mı? Kötü haber getirdiler mi Tüli Han onları kafeste duran aç aslanların önüne atarmış.

Din (V); Dini Merasimler (V0-V99); Dua (V50): Cengiz Han'ın küçük oğlu Tüli Han Merv'i yıkamayışlarına bir anlam verememiş. O, kendine yer bulamamış. Müneccimleri sıkıştırmaya başlamış. Putun önünde diz çökmüş ve: "Şimdi ben ne yapayım söyle? Bu ahmak Türkmenler benim alınma kara çaldılar. Böyle Horasan'dan el mi çekelim? Ey kudreti güçlü ayağına yıkılayım, var isen imdadıma yetiş. Horasan'ın hoş suretli güzelleri ile kahraman erkeklerini sana kurban vereyim" diyerek dua etmiş. Köşkün hizmetkârları "gazabına maruz etme Tanrım" diyerek gece gündüz yüzlerini putlara döndürmüşler.

Motiflerini tespit ettiğimiz Lanet Taşı adlı bu efsanede Merv şehrinin nasıl yıkıldığı anlatılmaktadır. Ayrıca Merv'in yıkılmasına ihanetin ve bir olamamanın sebep oluşu açıklanmakta, birlik ve beraberliğin önemi vurgulanmaktadır. Efsanenin işlev olarak da okuyucu ya da dinleyicilerine açıklama yapmak ve ders vermek işlevlerini üstlendiğini görmekteyiz. Efsanede mekân olarak Horasan, Merv, Murgap Nehri, Sultan Sencer Kubbesi gibi gerçek mekânlar kullanılmakta, bu da efsane türünün kendi bünyesinde de taşıdığı inandırıcılık vasfını güçlendirmektedir. Tespit edilen motiflerden de anlaşılacağı üzere ceza motifi en ağır şekliyle karşımıza çıkmakta ve şehrin yıkılmasına sebep olan kadınların toğrağa gömüldükten sonra üzerlerine taş atılması istenmektedir. Vatana ihanet karşısında sadece ölmeleri yetmemiş aynı zamanda toplum tarafından lanetlenmişlerdir.

Maşat-Misserian Adlı Efsanenin Motifleri

Mitolojik Motifler (A); Yer Adının Kökeni (A1617): Namert kardeşlerin ismi de kurak ovaya dönmüşen yere verilmiş.

Harikuladelikler (F); Harikulade Hadiseler (F900-F1099); Olağanüstü Hadiseler (F900): Allah'ın emriyle gök karışmış, tufan çıkmış. Düşman askerleri birbirlerini göremeyecek şekilde toz duman içinde kalmışlar. Düşman askerleri ne yapacaklarını bilememişler, umduklarını bulamamışlar.

Cemiyet (P); Aile (P200-P299); İki Erkek Kardeş (P251.5): O kalede Maşat ve Misserian adında iki kardeş yaşamışlar.

İşler ve Meslekler (P400-P499); Asker (P461): Günlerin birinde Maşat'a önu arkası görünmeyen kalabalık bir düşman askerinin geleceği haberini vermişler.

Esirler ve Kaçaklar (R); Esirlik (R0-R99); Esir Olma (R10): Kale halkının erkeklerinin hepsini kılıçtan geçirmiş, kadınları ise esir alıp cariyeye yapmışlar.

Anormal Zulümler (S); Korkunç Katliamlar ve Sakat Etmeler (S100-S199); Öldürmeler (S110): Kale halkının erkeklerinin hepsini kılıçtan geçirmiş, kadınları ise esir alıp cariyeye yapmışlar.

Zalim İşkenceler (S400): Onlar kalenin dört tarafına hücum edip şehri almışlar. Her evi yağmalamışlar. Geri kalanları ateşe vermişler.

Din (V); Dini Merasimler (V0-V99); Dua (V50): Maşat “Ey Allah’ım bizde onlara karşı gelecek asker yok, bunlar daha çok yakınlaşıyorlar, medet senden, şu düşmanı geri çevir” diye Allah’a yalvarmış.

Duanın Esrarengiz Gücü (V52): Cenab-ı Allah Maşat’ın duasını kabul etmiş. Onun emriyle gök karışmış, tufan çıkmış. Düşman askerleri birbirlerini göremeyecek şekilde toz duman içinde kalmışlar.

Formüller (Z0-Z99); Formilistik Sayı: 2 (Z71): Rivayete göre o kalede Maşat ve Misserian adında 2 kardeş yaşamışlar.

Formilistik Sayı: 7 (Z71.5): Maşat kubbesiyle Misserian minarelerinin arası 7 menzil yolmuş.

Efsanede yine Maşat-Misserian Ovası, Balkan Eyaleti, Etrek İlçesi gibi gerçek mekânlar kullanılmış ve inandırıcılık vasfı güçlendirilmiştir. Esası itibarıyla Maşat-Misserian adlı ovanın adının nereden geldiği anlatılmaktadır, dolayısıyla efsanenin birincil işlevi açıklama getirmektir. Ancak bu ovanın adı ortaya çıkarken yaşanan felaketler bize yine Türkmen toplumunun fikri yapısını, hayatı algılayış şeklini, değer yargılarını göstermeye çalışır. Toplumun üyeleri bu değer yargılarının dışına çıktıklarında yaşanabilecek kötülükler, acılar gözler önüne serilir ve dolayısıyla anlatı ders verme işlevini de üstlenir.

Baykuş Adlı Efsanenin Motifleri

Yasak (C); Tabunun Kırılması ile İlgili Cezalandırma (C900-C999); Yasağın Kırılması (C920): Bayoğlu’nun ana babası onu hiçbir şeyden noksan bırakmamışlar. Ona daima vatani aziz görmeyi, halka vefalı olmayı salık vermişler. Fakat o oğlan onların bu nasihatlerini unutmuş. Ne zaman ki köyüne düşman saldırdığında o eline silah alıp düşman ile savaşmanın yerine kendi canını kurtarmanın tasasına düşmüş. Oğlanın babası ve köylüler düşman ile olan savaşta vefat etmişler. Köyü viran edilip, harabeye çevrilmiş.

Yasağı İhlal Eden Kuş Olur (C962.2): Bayoğlu’nun namertliğinden utanan annesi vücudunun son nefesinde: “Yurdun harabe olsun, Allah müstehakını versin!” diye oğluna beddua etmiş. Annesinin bedduası ile o oğlan baykuşa dönüşmüş.

Sihir (D); Dönüşümler (D0-D699); İnsanın Hayvana Dönüşmesi (D100-D199); İnsanın Kuşa Dönüşmesi (D150): Vatanına ihanet eden Bayoğlu’nun namertliğinden utanan annesi, vücudunun son nefesinde: “Yurdun harabe olsun, Allah

müstehakını versin!” diye oğluna beddua etmiş. Annesinin bedduası ile o oğlan baykuşa dönüşmüş.

Harikuladelikler (F); Harikulade Hadiseler (F900-F1099); Olağanüstü Hadiseler (F900): Vatanına ihanet eden Bayoğlu'nun namertliğinden utanan annesi, vücudunun son nefesinde: “Yurdun harabe olsun, Allah müstehakını versin!” diye oğluna beddua etmiş. Annesinin bedduası ile o oğlan baykuşa dönüşmüş.

Geleceğin Tayini (M); Beddualar (M400-M499); Beddualar (M400): Vatanına ihanet eden Bayoğlu'nun namertliğinden utanan annesi, vücudunun son nefesinde: “Yurdun harabe olsun, Allah müstehakını versin!” diye oğluna beddua etmiş.

Bedduanın Yerine Getirilmesi (M411): Bayoğlu, annesinin bedduası ile baykuşa dönüşmüş.

Cemiyet (P); Diğer Sosyal Kurumlar (P100-P199); Zengin Adamlar (P150): Bir zengininin bir oğlu varmış. Ona “Bayoğlu” diye ad vermişler. Ana babası onu hiçbir şeyden noksan bırakmamışlar.

Aile (P200-P299); Anne-Baba ve Çocuklar (P230): Bayoğlu çocukken, ana babası onu hiçbir şeyden noksan bırakmamışlar. Ona daima vatani aziz görmeyi, halka vefalı olmayı salık vermişler.

Mükâfatlar ve Cezalar (Q); Cezalandırılmış İşler (Q200): Vatanına ihanet eden Bayoğlu'nun namertliğinden utanan annesi, vücudunun son nefesinde: “Yurdun harabe olsun, Allah müstehakını versin!” diye oğluna beddua etmiş. Annesinin bedduası ile o oğlan baykuşa dönüşmüş.

Türkmenler arasında iki varyantı bulunan Baykuş adlı efsanenin bu varyantında vatanına, halkına ihanet eden bir insanın beddua sonucu baykuşa dönüşmesi anlatılmaktadır. Vatana ihanetin cezalandırılması ve baykuşun dönüşüm sonucu ortaya çıkmış bir kuş olduğu bilgisi verilmektedir. Dolayısıyla efsanenin iki işlevi vardır; açıklama yapmak ve ders vermek. İhaneti sonucu Baykuş'a dönüşen ve bu kuşun da toplum tarafından uğursuz kabul edilip lanetlenmesi, evlerden, çatılardan kovulması cezalandırmaya bir örnek oluştururken, bir taraftan da baykuşun nasıl ortaya çıktığı ve bugünkü uğursuz sayılma sebebi açıklanmıştır. Dolayısıyla anlatı ceza motifi ile ders verirken, baykuşun ortaya çıkışını anlatmasıyla da açıklama, açıklık getirme işlevlerini üstlenmiştir. Efsanede mekân olarak da Ürgenç adındaki şehir kullanılarak gerçeklik algısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Efsane motiflerinin tespitiyle Türkmen efsanelerinin daha çok hangi işlevi üstlendiğini ortaya çıkarmak mümkün olabilmektedir. Dahası sadece işlevi ortaya çıkarmakla kalmayıp, toplumun kâinat, varlık ve olaylara bakış açısını, hayat tarzını ortaya koymaya da yardımcı olurlar.

Türkmen efsaneleri arasından seçip motiflerini değerlendirdiğimiz Lanet Taşı adlı birinci efsanemizde Merv şehrinin yıkılış şekli konu edilmekle birlikte Merv'in yıkılmasına ihanetin sebep oluşu açıklanmakta, birlik ve beraberliğin önemi vurgulanmaktadır. Doğal olarak efsane ders vermek işlevini üstlenir. Efsane metninde ceza motifi en ağır şekliyle karşımıza çıkmakta ve şehrin yıkılmasına sebep olan kadınların toğrağa gömüldükten sonra üzerlerine taş atılması istenmektedir. Vatana ihanet karşısında sadece ölmeleri yetmemiş aynı zamanda toplum tarafından lanetlenmişlerdir.

Maşat-Misserian adlı ikinci efsanemizde ise Maşat-Misserian adlı ovanın adının nereden geldiği anlatılmakta ve bu ovanın adı ortaya çıkarken yaşanan felaketlerle yine Türkmen toplumunun fikrî yapısı, hayatı algılayış şekli, değer yargıları gösterilmeye çalışılmaktadır. Toplumun bireyleri bu değer yargılarının dışına çıktıklarında yaşanabilecek felaketler gözler önüne serilir ve dolayısıyla anlatı açıklama yapmanın yanı sıra ders verme işlevini de üstlenir.

Üçüncü efsanemiz olan Baykuş adlı efsanede ise vatanına, halkına ihanet eden bir bey oğlunun beddua sonucu baykuşa dönüşmesi anlatılır. Vatana ihanetin cezalandırılması ve baykuşun dönüşüm sonucu ortaya çıkmış bir kuş olduğu bilgisi verilir. İhaneti sonucu Baykuş'a dönüşen ve bu kuşun da toplum tarafından uğursuz kabul edilip lanetlenmesi, evlerden, çatılardan kovulması cezalandırma motifine bir örnek oluştururken; bir taraftan da baykuşun nasıl ortaya çıktığı ve bugünkü uğursuz sayılma sebebi açıklanmıştır. Dolayısıyla anlatı ceza motifi ile ders verirken, baykuşun ortaya çıkışını anlatmasıyla da açıklama, açıklık getirme işlevlerini üstlenir.

Türkmen efsaneleri geneli itibariyle işlevleri açısından incelendiğinde efsanelerin, gelenekleri ve ahlaki değerleri göstermek, uygun davranışları ödüllendirme ve yasaklar ihlal edildiğinde cezalandırma şekillerini örneklendirmek ve olaylar, durumlar, varlıklar, davranışlar, âdetler ve çeşitli atasözlerinin köken ve nedenini açıklama işlevlerine sahip olduğu görülmektedir. Bizim bu çalışmada ele aldığımız üç efsane metninde ise Türkmen toplumunun kurum ve kurallarını korumak, yasaklar ihlal edildiğinde ya da topluma onaylanmayan davranışlar sergilendiğinde karşılaşılan ağır cezalandırmalar ile gelecek nesle doğruyu gösterme işlevlerini

üstlendiği dikkati çeker. Her üç metinde de vatana ihanet içinde bulunan şahıslar (ister bilerek ister bilmeyerek olsun) mümkün olan en ağır cezayı almışlar ve lanetlenmişlerdir. Böylece efsane okuyucusuna ya da dinleyicisine vatanın kutsallığı ve ona ihanet içinde bulunanların uğrayacakları felaketler bir kez daha hatırlatılmış olur.

KAYNAKLAR

BAYMIRADOV, Amanmırat. İstoriçeskaya Evolyutsiya Turkmenskoy Folklornoy Prozi (Türkmen Folklor Nesrinin Tarihi Gelişimi). Aşgabat: İlim Neşriyat, 1982.

BAYMIRADOV, Amanmırat. Türkmen Halk Rovayatlari. Aşgabat: 1975. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

BAYMURADOV, Bayrammurat. Türkmen Galaları Hakında Rovayatlar. Aşgabat: Miras Yayınları, 2004.

ÇOBANOĞLU, Özkul. Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.

ÇOBANOĞLU, Özkul. Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

ÇOBANOĞLU, Özkul. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

DİYKANBAYEVA, Aygerim. Kırgız Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme-Metin). İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

EKER, Gülin Öğüt. “Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Editör: M. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2005.

EKİCİ, Metin. “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar İlişkisinin Önemi”, Milli Folklor, S. 39. Ankara: 1998.

ERGUN, Metin. Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, C. 1. Ankara: TDK Yayını, 1997.

ESENOV, Ümür. Hazına-Rovayatlar, Hekayatlar, Tımsallar. Aşgabat: Türkmenistan Neşriyatı, 1995.

GÖRKEM, İsmail. Halk Hikâyeleri Araştırmaları/Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Keymir Körüň Şarpgı. (ty), (yy) (yyy), ss. 5-8.

KOÇAK, Aynur. “Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına Menkıbeler: Mehmed Emin Tokadi Örneği”, Hacı Bektaş Veli, S. 35. Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi, 2005.

KUNOS, Ignacs. Türk Halk Edebiyatı. Yay.Hz. Tuncer Gülensoy. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

THOMPSON, Stith. The Motif Index of Folk Literature (Halk Edebiyatının Motif Dizini). Indiana: Indiana University Press, Bloomington, 1955-1958.

METİNLER

LANET TAŞI (MERV'İN YIKILIŞI) (Keymir Körüň Şarpgı: 5-8)³

-“Eski Merv’in nasıl bir şekilde yıldığını biliyor musunuz?” diyerek yaşlı kişi konuşmaya başladı. Meşhur Horasan’ın gelişen şehri Merv’in berbat edilişi hakkında şöyle bir rivayet var. Belki rivayet değildir. Olmuş bir vakadır. Ben onu atamdan duymuştum. Merv’in böyle bir durumda kalmasına döneklik ve bir olamamak sebep olmuştur. “Dönekleri onları kullananlar da sevmeyizler” denen söz de eskilerden kalmıştır.

Yeryüzünü kanla boyayan Cengiz Han’ın dönemlere bakışı şöyleymiş. Bilmek istediği şeyi öğrendikten sonra onların derisinden tasma yaparmış. “Ata sürükletin” diyerek Cengiz han tebessüm edermiş. “Kardeşini satandan vefa beklemek olmaz. Kendi kavmine el kaldıran fırsatını bulursa bizim gözümüzü oyar” dermiş.

Yaşlı kişi nefesini değiştirip biraz dinlendi. Sonra cebinden bir ot çıkarıp ağzına attı ve anlatmaya başladı.

Eski devirlerde Cengiz Han, Horasan’a doğru gelmiş. Bağlı, bahçeli, devranlı Merv’in temiz semasını kurşun gibi ağır bulutlar kaplamış. Kara rüzgâr gibi kara güçler esmiş. Şehri koruyanlar buna karşı koymuşlar. Güçlü, kahraman yiğitler başlarını feda etmişler. Ama şehri vermemişler. Merv’in korkak, gayretsiz veziri Beh-

³ Bu metin Türmenistan’da yaptığımız çalışmalar esnasında bulduğumuz “Keymir Körüň Şarpgı” adlı kitaptan alınmıştır. Kitabın yazarı, yayınevi ve tarihi belli olmayıp üzerinde sadece adı yazmaktadır.

al-Mülk şehri terk edip kaçmış. O, Moğolların önüne düşüp beklenmedik taraftan şehre girmeyi planlamış. Söylenmemiş bir şey yok. “Mert bir kere ölür, namert bin kere ölür” demişler. Çok ölçüp biçtikten sonra hain vezir ilk planından vazgeçmek zorunda kalmış. Çünkü nasıl olsa da kendi canını kurtaramayacaktı. Şehri koruyanların eline ilk düşecek kendisiymiş. Bunu anladıktan sonra o başka bir yol aramış. Kendisi gibi dönekelele toplamış ve Merv’e bir elçi göndermiş. Elçinin eline bir mektup vermiş. Mektuba şu sözleri yazmış: “Her şeyin bir miktarı vardır. Fazla direnmeyin. Çöpte çörde sayı var. Sizin üstünüze gelen askerde ise sayı yok. Onlar sizin yurdunuzda yel estirirler. En iyisi teslim olun da başımızı kurtarın”

Bu hainlik şehri koruyanların zoruna gitmiş. Onlar dönekelele yakalamışlar, onların leşini kalenin dışındaki aç itlere vermişler.

Horasan’ın gözünün cevheri olan Merv deve gibi silkinerek ayağa kalkmış. Zengin fakir demeyip, herkes göğsünü gerip, dimdik durmuşlar. Kadın erkek, yaşlı, çocuk dahi silaha yapışmışlar. Cengiz Han’ın küçük oğlu Tüli Han bu olanlara bir anlam verememiş. O, kendine yer bulamamış. Müneccimleri sıkıştırmaya başlamış. Putun önünde diz çökmüş ve: “Şimdi ben ne yapayım söyle? Bu ahmak Türkmenler benim alınma kara çaldılar. Böyle Horasan’dan el mi çekelim? Ey kudreti güçlü ayağına yıkılayım, var isen imdadıma yetiş. Horasan’ın hoş suretli güzelleri ile kahraman erkeklerini sana kurban vereyim” demiş.

Köşkün hizmetkârları “gazabına maruz etme Tanrım” diyerek gece gündüz yüzlerini putlara döndürmüşler. Merv’in yoluna baş koyan ajanların, elçilerin sayısı yokmuş. Nasıl mı? Kötü haber getirdiler mi Tüli Han onları kafeste duran aç aslanların önüne atarmış.

Düşman ne kadar uğraşsa da Merv onların toynağını kırmış. Erler sıkı bir şekilde tutunmuşlar. Onlara yenilmek yokmuş. Çünkü o, kökünü kendi toprağına dikmiş. Yaşlı son kelimelerini değişik bir sevinçle söyler. Dinleyenlerin yüzlerine bakar. O sevinci gençlerin yüzünde de görür. Dışarıya çıkarmaz ama kendi içinden çok sevinir. Biraz dinlendikten sonra anlatmaya devam eder. Lafın kısası Moğollar yenilmekteymişler. İşte burada olmaması gereken bir iş olmuş. Hanın danışmanı esrar bağımlısı Li Tui Po esrardan keyfini almış ve hanın huzuruna çıkmış:

-“Yeryüzünün ar namusu Tüli Han, bir kaşık kanımı geçerseniz (beni öldürmezseniz) sadık kulunuz bir nasihat verecek. Horasan’ın merkezine en vefalı ajanlarınızı gönderin. Onların biri derviş olsun, biri dilenci olsun, biri özürle olsun. Onlar it gibi gezerler, dövülürler, kovulurlar, aç susuz olup sert deriyi çiğnerler. Ama duyarlar, dinlerler, görürler. Bize de bu lazım. Ayın yüzünde de leke var, demek ki

onların da bir yerinde zayıf noktası vardır. Onu öğren. Oradan vurduğun zaman onları ele geçirirsin. Senin keçe çizmen o mahlûkların kara başını ezer.”

Tüli Han bunu makul bulmuş. Boyunları kabaklı dervişler, bulanık gözlü dilenciler büyük şehre girmişler. Mahalleli, pazar-dükkânlı şehirde de dinlenecek konuşma çokmuş. İşte büyük yolun kenarında, tandırın başında birkaç kadın gıybet etmekteymiş.

Anlatan kişi buraya gelince gıybetçi kadınların ağzıyla konuşur:

-“Senin karışmış kafanda akıl arayacağıma öğlenin sıcağında kar aramak iyidir diyorum” diyerek tüccarın hanımı, genç süslü gelini azarlamaya başlamış. “Cuma günü pişirilen çöreğin diğer günlerde pişirilen çörekten farklı olduğunu bilmiyor musun? Kokuya gelen çaresizlerin yüzüne vursan onların boynu bükülürmüş.”

-“Ay-hey, gününe yanayım, sulu tulum”, diye genç gelin bağırması. “Senin yaptığını yapmazsam asılır ölürüm. Gününe yanayım. Ölür müsün, yiter misin? Şimdi ben çörek pişirmeyi de beceremiyor muyum? Biliyor musun beni şimdi sultan yapsalar Merv’i çöktürdüm. Moğollar gibi leş tepeleyip gezmedim.”

-“Büyük konuşma” diye yaşlı kadın cevap vermiş. “Senin sesin bizim yaşlı keçimizin boynuna takılan kırık çanın sesine benziyor.”

-“Sen beni bu kadar beceriksiz mi zannediyorsun, eğer ben onların yerinde olsam nehrin barajını yıkardım, şehri suya gömerdim vesselam.”

Çörek pişene kadar çok şey konuşulmuş. O konuşmalar hemen Moğolların çadırlarına ulaşmış. O gece Han, barajı yıkın diye buyruk vermiş. Murgap Nehri şehri zapt etmiş. Tüli Han, eski Horasan’ın güzel şehrini harabeye dönüştürmüş.

Yaşlı kişi sakalını parmaklarıyla tarayıp bir süre oturdu. Rivayetin sonunu şöyle bitirdi. O iki kadını Sultan Sencer’in kubbesinin yanında toprağa gömmüşler. Oraya gelen herkese tümseklere lanet taşı atın demişler. Şimdi baksanız buralarda taş göremezsiniz. Buralara gelip giden kişi kendi yurdundan kendisiyle beraber taş getirmeye mecbur kalmışlardır.

MAŞAT-MİSSERİAN (Baymuradov, 2004: 16-17)

Maşat-Misserian ovasında büyük, güzel, zengin, her zaman misafiri olan bir şehir varmış. Maşat kubbesiyle Misserian minarelerinin arası yedi menzil yolmuş.

Rivayete göre o kalede Maşat ve Misserian adında iki kardeş yaşamışlar. Günlerin birinde Maşat'a önu arkası görünmeyen kalabalık bir düşman askerinin geleceği haberini vermişler. Maşat gelmekte olan düşman askerlerini görmek için hemen minarenin üstüne çıkıp ayaklarını aşağı sarkıtıp oturmuş. Düşman ise yakınlaşıyormuş. Maşat "Ey Allah'ım bizde onlara karşı gelecek asker yok, bunlar daha çok yakınlaşıyorlar, medet senden, şu düşmanı geri çevir" diye Allah'a yalvarmış. Cenab-ı Allah Maşat'ın duasını kabul etmiş. Onun emriyle gök karışmış, tufan çıkmış. Düşman askerleri birbirlerini göremeyecek şekilde toz duman içinde kalmışlar. Düşman askerleri ne yapacaklarını bilememişler, umduklarını bulamamışlar. Komutan bu durumda savaşamayacaklarını anlamış ve askere şöyle buyruk vermiş:

-Bırakın bu millet benim gücümü bilsin, diyerek her askerın durduğu yere bir çuval kum döktürmüş. Bundan bir büyük tepe oluşmuş. Komutan yaptığı işten memnun halde yurduna geri dönmüş. Minare üstünde oturan Maşat'ın yanına kardeşi Misserian gelmiş. O kardeşinin bu halini görüp:

-Kardeşim senin ayağını sarkıtıp oturman ayıp değil midir? Ayaklarını topla, demiş. Buna Maşat sinirlenmiş. O:

-Tamam, ben senin dediğini yapayım, ayağımı çekeyim. Ama bütün halk büyük bir belayla karşı karşıya kalacak, demiş.

O zaman Misserian:

-Sen benim kusuruma bakma, ayaklarını toparla, hiçbir şeyin olacağı yok, onlar gittiler, demiş.

Maşat devam edemeyeceğini anlamış ve ayaklarını çekmiş.

Anında hava düzelmiş, güneş açmış, şehirden yeni uzaklaşan düşman geri dönüp bakmış ki kale gözlerinin önünde duruyormuş. Onlar kalenin dört tarafına hücum edip şehri almışlar. Her evi yağmalamışlar. Geri kalanları ateşe vermişler. Kale halkının erkeklerinin hepsini kılıçtan geçirmiş, kadınları ise esir alıp cariye yapmışlar.

Namert kardeşlerin ismi de kurak ovaya dönüşen yere verilmiş. Gerçek mi yalan mı belli değil, halk dilinde namertliği kötölemek için akıllarda kalmış.

Maşat Misserian Balkan eyaletinin Etrek ilçesinde bulunuyor.

BAYKUŞ (Esenov, 1995: 214)⁴

Rivayete göre bir vakitler bir zenginin bir oğlu varmış. Ona “Bayoğlu” diye ad vermişler. Ana babası onu hiçbir şeyden noksan bırakmamışlar. Ona daima vatani aziz görmeyi, halka vefalı olmayı salık vermişler. Fakat o oğlan onların bu nasihatlerini unutmuş. Ne zaman ki köyüne düşman saldırdığında o eline silah alıp düşman ile savaşmanın yerine kendi canını kurtarmanın tasasına düşmüş. Oğlanın babası, köylüleri düşman ile olan savaşta vefat etmişler. Köyü viran edilip, harabeye çevrilmiş.

Vefasız oğlunun namertliğinden utanan annesi vücudunun son nefesinde: “Yurdun harabe olsun, Allah müstehakını versin!” diye oğluna beddua etmiş. Annesinin bedduası ile o oğlan baykuşa dönüşmüş. Ondan beri hem baykuş harabelikte mesken tutar hem de insanlar bu kuşu talihsizliğin, felaketin alameti sayıp, evlerinin çevresine konsa, onu kovarlar.

⁴ Efsanenin bir başka varyantında baykuşa dönüşen kişi, halka zulmeden cimri bir beydir. Söz konusu varyant için bk. Metin Ergun. Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi. Ankara: TDK Yayınları, 1997, s. 491.